

НОВІТНІ ЧАСИ

УДК 94 (477.83/86)

DOI: <https://doi.org/10.33782/2708-4116.2024.5.294>

Андрій Нагірняк*

ПОСТАТЬ М. ЛОЗИНСЬКОГО У НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОМУ РУСІ НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У ПЕРШІЙ ЧВЕРТІ ХХ СТ.

Анотація: У статті висвітлені погляди М. Лозинського на державотворчі процеси, що відбувалися на західноукраїнських землях у першій чверті ХХ ст. Окреслено ключові напрями громадсько-політичної діяльності відомого діяча Галичини М. Лозинського. Проаналізовано його політичну та дипломатичну активність під час ЗУНР, а також розглянуто його погляди на можливість вирішення українського питання в період національно-визвольних змагань. Показано діяльність М. Лозинського на Паризькій мирній конференції та звернуто увагу на конфліктну ситуацію між українськими делегаціями.

Зроблено висновок, що М. Лозинський суттєво вплинув на розвиток національно-визвольного руху, відіграючи важливу роль у житті Галичини, де активно просував ідею створення незалежної української національної держави.

Ключові слова: М. Лозинський, ЗУНР, делегація, Ліга націй, національні меншини, Східна Галичина

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку історичної науки в Україні відкриває можливості для дослідження життя та діяльності людей, які активно залучалися до національно-визвольного руху українського народу за незалежність. Проте одним із основних завдань сучасної історії є дослідження не лише особистих життєвих шляхів, а й сутності їх професійної діяльності та впливу на суспільно-політичні процеси. У цьому контексті важливо звернути увагу на постать М. Лозинського, який залишив свій слід в історії як громадський діяч, член уряду ЗУНР, дипломат, науковець і публіцист.

Актуальність цієї проблеми обумовлена, перш за все, потребою науково узагальнити історичний досвід діяльності М. Лозинського та застосувати його ідеї в сучасних процесах державотворення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Щодо аналізу попередніх досліджень, слід зазначити, що національно-патріотичний аспект діяльності цього державного діяча не був предметом вивчення в радянський період. Однак у сучасних умовах розвитку історичної науки, коли з'явилася можливість працювати з архівними документами, які

---

* Нагірняк Андрій Ярославович – кандидат історичних наук, доцент кафедри Історії, музеєзнавства і культурної спадщини Національний університет «Львівська політехніка» (Львів, Україна);
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1269-1868>; e-mail: Nagirniak1@ukr.net

раніше були недоступні для дослідників, було опубліковано низку наукових праць, присвячених різним аспектам діяльності М. Лозинського. Найзначнішими з них є роботи вітчизняних науковців: О. Сухого¹, І. Кедріна², М. Олійника³, С. Осадчук⁴.

Зокрема дослідник О. Сухий у 1995 р. опублікував наукову роботу «Михайло Лозинський: вчений, громадський діяч, політик», в якій проаналізував діяльність М. Лозинського у контексті реалій першої третини ХХ ст. Він детально висвітлив формування Лозинського як громадського діяча та публіциста, а також його внесок у створення Західноукраїнської Народної Республіки та її зовнішньої політики. Окрему увагу приділено його історичним і правовим дослідженням, а також публіцистичним творам. Значною є також його праця «Історія Галичини в наукових працях Михайла Лозинського»⁵, де аналізуються ключові аспекти суспільно-політичного та національно-культурного життя українців Галичини від періоду національного відродження у ХІХ ст. до створення Західноукраїнської Народної Республіки.

Значну роботу у дослідженні правових поглядів М. Лозинського здійснила дослідниця С. Осадчук. Вона провела глибокий і детальний аналіз еволюції правових поглядів вченого, а також його внеску у розвиток галузевих юридичних наук – конституційного та міжнародного права. Крім того, вона осмислила правову спадщину М. Лозинського з сучасної перспективи. Усі ці аспекти стали основою її кандидатської дисертації.

М. Олійник у вищевказаній праці висвітлив дипломатичну роботу М. Лозинського на Паризькій мирній конференції та показав ставлення країн Антанти до українського питання та діяльності ЗУНР та УНР.

Метою статті є спроба проаналізувати погляди М. Лозинського на процеси державотворення на західноукраїнських землях у першій чверті ХХ ст.

Виклад основного матеріалу. М. Лозинський розпочав свою громадсько-політичну діяльність на межі ХІХ і ХХ століть, в умовах активізації суспільно-політичного життя та розвитку національних сил у західноукраїнських землях, зокрема в Галичині та Буковині. Під впливом ідей українського радикалізму М. Драгоманова та І. Франка, а також марксизму й анархо-комунізму, він особисто познайомився з такими постатями, як І. Франко, М. Грушевський, М. Коцюбинський і С. Петлюра. Незважаючи на те, що він «не вступав до жодної політичної партії», М. Лозинський активно залучився до громадсько-політичного життя, намагаючись «впливати на український національний рух у радикальному напрямку»⁶.

---

¹ Сухий О. Михайло Лозинський: вчений, громадський діяч, політик (наук. розвідка). Львів, 1995. 31 с.

² Кедрин І. Світлі і похмурі роки. «Галичина» М. Лозинського і чому її передруковано // Лозинський М. Галичина в роках 1918–1920. Нью-Йорк: Червона калина, 1970. С. 7–12.

³ Олійник М. Дипломатична діяльність Михайла Лозинського на Паризькій мирній конференції 1919 р. // Мандрівець. 2009. Вип. 5. С. 25–31.

⁴ Осадчук С. Дипломатична діяльність М. Лозинського // Вісник Львівського національного університету ім. І. Франка. Серія юридична. 2001. Вип. 36. С. 174–178.

⁵ Сухий О. Історія Галичини в наукових працях Михайла Лозинського // Галичина: між Сходом і Заходом: нариси історії ХІХ – початку ХХ ст. / Львівський державний університет ім. І. Франка; Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Львів, 1997. С. 162–178.

⁶ Бутенко В.І., Філіппов К.В. М. Лозинський як історик і учасник національно-визвольного руху в Західній Україні (перша чверть ХХ ст.) // Проблеми історії та методології історичної науки. Харківський історіографічний збірник. 1998. Вип. 3. С. 141.

Професійна діяльність М. Лозинського розпочалася в знаменитій львівській газеті «Діло», де він став співробітником вже у 1900 р. Згодом він очолив редакцію цієї впливової української газети. Журналістська діяльність залишалася його основним заняттям до Першої світової війни. Будучи талановитим журналістом з добрими аналітичними здібностями, М. Лозинський також працював кореспондентом для кількох газет, зокрема київських «Громадський голос» і «Рада». Крім того, він займався науковою діяльністю, перекладав різноманітну політичну літературу українською, писав поезії й активно брав участь у громадсько-політичному та культурному житті⁷.

Тематика його праць цього періоду переважно зосереджена на питаннях українського національного руху та захисту прав українського народу на західноукраїнських землях. М. Лозинський висував і відстоював ідею державної самостійності українців, яка виникла серед української інтелігенції, водночас формує новий тип українського патріота, що жив ідеєю самостійності. За його словами, суть цієї ідеї полягала у створенні власного державного організму – незалежної української національної держави в етнографічних межах земель, населених українцями. У його працях також виникає ідея єдності українців з обох боків Збруча⁸.

Листопадові події 1918 р., зокрема проголошення Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР), суттєво змінили життя Михайла Лозинського. Як український патріот і активний прихильник демократичних реформ, що мав європейські соціал-демократичні погляди, він активно долучився до процесів державотворення у західноукраїнських землях⁹. 1 листопада 1918 р. М. Лозинського, як важливого громадсько-політичного діяча, було обрано до складу Української Національної Ради. Після проголошення ЗУНР 13 листопада Національна Рада стала її вищим законодавчим органом, а виконавчим органом ЗУНР став Державний секретаріат.

М. Лозинський підтверджує свою участь у цих подіях у численних документах своєї «справи». В автобіографічній довідці, що додана до заяви на ім'я наркома внутрішніх справ СРСР Ягоди, він зазначає: «Восени 1918 року я брав участь в утворенні Західноукраїнської Народної Республіки, був членом Української Національної Ради і входив до складу уряду як товариш Державного секретаря іноземних справ»¹⁰.

10 березня 1919 р. на засіданні Української Національної Ради, за ініціативою Є. Петрушевича, М. Лозинського призначили заступником державного секретаря закордонних справ, і він почав працювати у складі першого уряду ЗоУНР¹¹.

17 квітня 1919 року М. Лозинського, як голову Надзвичайної делегації ЗоУНР, відправили до Парижа разом із Д. Вітовським та О. Кульчицьким у складі делегації УНР (разом із В. Панейком і С. Томашівським) для вирішення питання про припинення воєнних

---

⁷ Стецюк Н. Михайло Лозинський – визначний український вчений-правознавець // Вибори та демократія. 2007. № 3 (13). С. 56.

⁸ Бутенко В.І., Філіппов К.В. М. Лозинський як історик... С. 141.

⁹ Стецюк Н. Михайло Лозинський – визначний український вчений-правознавець... С. 56.

¹⁰ Бутенко В.І., Ланчинська Н.В. Історія в особах: М. Лозинський в національно-визвольному русі початку ХХ ст. та в революції 1918-1919 рр. в західноукраїнських землях // Вісник Харківського державного університету. 1998. № 413: Історія. Вип. 30. С. 108.

¹¹ Крезуб А. Нарис історії українсько-польської війни. 1918-1919 рр. Львів: Видавничка кооператива «Червона Калина», 1933. С. 67.

дій з поляками та врегулювання територіальних суперечок. Однак, як показали події, ні Антанта, ні більшовики не були зацікавлені у державній самостійності України та не мали наміру здійснювати ці сподівання народу. Додатково, ситуація між галицькими депутатами також не сприяла успіху¹². Приїзд делегації ЗоУНР не сподобався делегатам УНР В. Панейку та С. Томашівському. «Вже на першій нараді, яка відбулася в день нашого приїзду, у голови делегації УНР Сидоренка, Панейко привітав нас заявою, що наш приїзд для нього – це “удар ножем ззаду”».

С. Томашівський, побачивши у документах новоприбулих делегатів назву «Західна Область УНР», зауважив: «Ми тут робимо все можливе, щоб переконати Мирову Конференцію, що ми є окремою державою, а ви приходите з таким ідіотизмом!»¹³

І. Кедрин-Рудницький зазначав: «Схоже, що через політичне русофільство та переконання В. Панейка, що Галичина може звільнитися від Польщі лише з опорою на Росію, між трьома основними західноукраїнськими делегатами на Мировій конференції в Парижі – В. Панейком, М. Лозинським і С. Томашівським – виник конфлікт. Як я чув, Панейко теоретизував про орієнтацію на Москву, Лозинський – на менш визначений Київ, а Томашівський – на порозуміння з Варшавою»¹⁴.

Відомий дослідник О. Рубльов зазначає, що М. Лозинський висловлював критичні зауваження щодо В. Панейки та С. Томашівського, звинувачуючи їх у недостатній соборницькій позиції щодо українських питань на Паризькій мирній конференції та у галицькому сепаратизмі¹⁵. М. Лозинський розумів, що йому не слід шукати компромісу ані з Варшавою, ані з Денікіним. 12 грудня 1919 р. Є. Петрушевич звільнив його з посади делегата у Парижі та призначив графа М. Тишкевича, який мав діяти відповідно до умов Варшавської угоди.

На дипломатичній службі М. Лозинський завжди дотримувався духу Акту злуки від 22 січня 1919 р. Він вважав, що у закордонній політиці акти про з'єднання мали вирішальне значення та зобов'язували обидва уряди на кожному етапі демонструвати волю народу до створення єдиної держави. Тому питання компетенцій урядів були їхньою внутрішньою справою, але вони мали обов'язок виступати спільно. Цей підхід він намагався втілити в життя під час свого керівництва закордонними справами Західної області.

У своїй праці «Галичина рр. 1918-1920» М. Лозинський зазначає, що існували дві основні політичні концепції того часу: галичани спочатку підтримували ідею «через Київ до Львова», але коли це виявилось неможливим, почали шукати підтримки Антанти, орієнтуючись на «білу» Росію та виявляючи антипольські настрої. У свою чергу, наддніпрянці вважали Росію своїм головним ворогом і розглядали Українську Галицьку Армію (УГА) як важливого союзника у боротьбі проти більшовиків. Після розпуску УГА вони знову змінили курс на Польщу¹⁶.

І. Кедрин вважає, що найбільша помилка М. Лозинського у його підході до галицької

---

¹² *Осадчук С.* Дипломатична діяльність М. Лозинського... С. 175.

¹³ *Олійник М.* Дипломатична діяльність Михайла Лозинського на Паризькій мирній конференції... С. 26.

¹⁴ *Осадчук С.* Дипломатична діяльність М. Лозинського... С. 175.

¹⁵ *Рубльов О.* Шляхами на Соловки: радянське десятиріччя Михайла Лозинського // Український історичний журнал. 1997. № 4. С. 115.

¹⁶ *Сухий О.* Історія Галичини в наукових працях Михайла Лозинського... С. 173.

проблеми полягала в тому, що він не зробив логічних висновків з байдужості членів Найвищої Ради, Галичина не мала і не може мати реальних можливостей для існування як самостійна держава між Польщею і Росією¹⁷.

М. Лозинський належав до прихильників західного конституціоналізму, зокрема конституційної монархії. В історичному аналізі політичних систем і влади різних держав минулого він намагався знайти обґрунтування та конструктивність ідеї політичної свободи. Він глибоко вивчив політичну історію Австро-Угорщини, Швейцарії, Англії та США.

У всіх своїх наукових працях М. Лозинський підкреслює основну ідею: лише суверенний український народ є джерелом влади. Це означає, що народ, чия політична та правова свідомість досягає необхідності визнання і реалізації прав людини й громадянина, повинен підпорядковувати державні органи своїм інтересам. Отже, державна влада має діяти в межах, визначених суспільством для самого себе, а ці межі включають права людини та їх гарантії. М. Лозинський вважав конституцію першим кроком у боротьбі за права людини, і лише подолання цих перешкод сприятиме соціальним змінам¹⁸.

У сфері міжнародного права він детально аналізує порушення прав українського народу з боку Польщі, куди потрапила більшість західноукраїнських земель, а також імперіалістичні тенденції політики провідних капіталістичних держав світу і, згодом, Ліги Націй, які діяли не на користь українського народу.

Він зазначав, що всі поневолені національні меншини були незадоволені Лігою Націй, оскільки ця організація протягом усього свого існування діяла не як міжнародний захисник меншин, а скоріше як орган, що охороняє інтереси тих держав, які будували свій внутрішній устрій на основі національного поневолення¹⁹.

Вчений був глибоко переконаний, що держава зобов'язана дотримуватись міжнародно-правових норм щодо охорони національних меншин. У повоєнній Європі несправедливо опинилися цілі анклавні, які були територіально відірвані від своїх націй²⁰. Зокрема, він стверджував, що західноукраїнські землі не можуть вважатися населеними національною меншістю, адже українці склали понад 60% населення в кожному з трьох воєводств, утворених у Галичині²¹.

М. Лозинський пояснював, що «Коронний край Галичини» був сформований шляхом злиття двох областей, які не лише мали різну історію та національний склад, але й протягом століть були ворожими одна до одної. Отже, при створенні цього краю не було враховано їхні історично-національні відмінності, і не було забезпечено вільного простору для національного розвитку. Це, на його думку, є необхідною умовою для існування національної держави²².

Активною державницькою діяльністю М. Лозинський займається і в еміграції. Перебуваючи за кордоном, він активно бере участь у культурному та науковому житті української політичної і наукової еміграції. Його науково-публіцистична діяльність у цей

---

¹⁷ Кедрин І. Світлі і похмурі роки... С. 10.

¹⁸ Осадчук С. Внесок Михайла Лозинського у розвиток основ конституційного права // Вісник Львівського національного університету ім. І. Франка. Серія: юридична. 2000. Вип. 35. С. 150.

¹⁹ Бутенко В.І., Філіппов К.В. М. Лозинський як історик... С. 145.

²⁰ Стецюк Н. Михайло Лозинський – визначний український вчений-правознавець... С. 58.

²¹ Бутенко В.І., Філіппов К.В. М. Лозинський як історик... С. 145.

²² Осадчук С. Внесок Михайла Лозинського у розвиток основ конституційного права... С. 151.

час відображає настрої тієї частини українців, яка змушена була покинути свою Батьківщину через поразки у національно-визвольних змагань.

Після рішення Антанти 14 березня 1923 р. щодо східних кордонів Польщі, М. Лозинський знову активізує свою громадсько-політичну діяльність, націлену на звільнення восьмимільйонного населення західноукраїнських земель від польської окупації. На запрошення президента ЗУНР в екзилі Є. Петрушевича він стає його співробітником.

У вересні 1923 р., під час Четвертих загальних зборів Ліги Націй, за ініціативою Є. Петрушевича та М. Лозинського в Женеві утворено блок представників Західної України, Західної Білорусі та Віленщини, який виступив проти рішення Антанти. В рамках цього блоку почало діяти також Західноукраїнське Товариство Ліги Націй (ЗУТЛН)²³.

Вже наприкінці 1923 р., за дорученням Є. Петрушевича, М. Лозинський налагоджує контакти з радянськими дипломатами в Празі, прагнучи вийти з емігрантського становища й активно залучитися до національно-культурної роботи в Харкові. Пройшовши еволюцію до радянської державності та комунізму, він відобразив свої погляди у своїй останній значній праці в еміграції «Уваги про українську державність» (1927).

Але наприкінці 1924 р., через особисті розбіжності щодо створення нової організації в Східній Галичині, яка б дозволила М. Лозинському ефективніше підтримувати курс Є. Петрушевича, їхня співпраця припинилася. Причини цього розриву він виклав у львівському часописі «Новий Час» і брошурі «Моє співробітництво з Президентом Петрушевичем».

Перехід М. Лозинського на радянофільські позиції, як спроба знайти шлях до України, був зумовлений кількома чинниками: передачею Східної Галичини під польську владу 14 березня 1923 р. та політикою більшовиків, які використовували суперечності в українському політичному середовищі, вводячи українських діячів в оману.

Висновки. Як можна помітити, на тлі суспільно-політичних процесів у західноукраїнських землях у першій чверті ХХ ст., М. Лозинський став активним учасником українського національного життя.

У період національно-демократичної революції він активно залучався до створення молодого західноукраїнського держави. Під час формування Української Національної Ради 18-19 жовтня 1918 р. у Львові його, як безпартійного експерта з українсько-польських відносин та фахівця з міжнародного права, запрошують до участі в цій організації. Кульмінацією його громадсько-політичної та державотворчої діяльності стало обіймання посади заступника міністра закордонних справ ЗОУНР і голови делегації на Паризькій мирній конференції.

Незважаючи на еволюцію його поглядів, кінцевою метою діяльності М. Лозинського залишалася єдина, соборна Україна. Аналізуючи його діяльність, можна стверджувати, що він суттєво вплинув на розвиток національно-визвольного руху, відіграючи важливу роль у житті Галичини, де активно просував ідею створення незалежної української національної держави.

---

²³ Олійник М.А. Громадсько-політична і науково-публіцистична діяльність Михайла Лозинського: автореф. дис.... к. іст. н.: 07.00.01. Львів, 2011. С. 19.

Andrii Nagirnyak

The Figure of M. Lozynskyi in the National Liberation Movement in the Western Ukrainian Lands in the First Quarter of the 20th century

Abstract: The article highlights the views of M. Lozynskyi on the state-building processes that took place in the western Ukrainian lands in the first quarter of the 20th century. It is shown that the November events of 1918, in particular the proclamation of the Western Ukrainian People's Republic (ZUNR), significantly changed the life of Mykhailo Lozynskyi. As a Ukrainian patriot and an active supporter of democratic reforms, who had European social-democratic views, he actively participated in the processes of state formation in western Ukrainian lands.

His political and diplomatic activity during the ZUNR was analyzed, as well as his views on the possibilities of solving the Ukrainian question during the period of national liberation struggles. M. Lozynskyi expressed critical remarks about V. Paneika and S. Tomashivskyi, accusing them of an insufficient council position on Ukrainian issues at the Paris Peace Conference and of Galician separatism.

It is shown that M. Lozynskyi belonged to the supporters of Western constitutionalism, in particular constitutional monarchy. In the historical analysis of the political systems and power of various states of the past, he tried to find the justification and constructiveness of the idea of political freedom. He deeply studied the political history of Austria-Hungary, Switzerland, England and the USA.

Considerable attention is paid to his activities in the field of international law, where he analyzes in detail the violation of the rights of the Ukrainian people by Poland, where most of the western Ukrainian lands fell, as well as the imperialist tendencies of the policies of the leading capitalist states of the world and, later, the League of Nations, which did not act in favor of the Ukrainian people.

He noted that all enslaved national minorities were dissatisfied with the League of Nations, because this organization throughout its existence did not act as an international defender of minorities, but rather as a body protecting the interests of those states that built their internal system on the basis of national enslavement.

It was concluded that despite the evolution of his views, the ultimate goal of M. Lozynskyi's activity remained a unified, cathedral Ukraine. During the analysis of his activities, we can say that he significantly influenced the development of the national liberation movement, playing an important role in the life of Galicia, where he actively promoted the idea of creating an independent Ukrainian national state.

Keywords: M. Lozynskyi, ZUNR, delegation, League of Nations, national minorities, Eastern Galicia